

„HISTORIA I ŻYCIE”

O KONKURSIE WIEDZY HISTORYCZNEJ DLA MŁODZIEŻY SZKÓŁ LICEALNYCH W POLSCE

W dniu 15 września 2009 r. odbyła się w Warszawie w gmachu Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego niecodzienna uroczystość wręczenia nagród uczestnikom konkursu historycznego dla młodzieży szkół licealnych z cyklu „Historia i Życie”. Była to już czwarta edycja tego konkursu. A skoro mowa o historii, to warto sięgnąć do jego początków i przedstawić pokrótce jego wcześniejsze edycje. Pozwoli to unaocznic, na jakie elementy wiedzy historycznej i społecznej starano się zwrócić uwagę młodzieży w poszczególnych latach, co w danym roku wydawało się zagadnieniem priorytetowym dla lepszego rozumienia zaszczości historycznych i ich wpływu na sytuację współczesną.

Pierwszy konkurs wiedzy historycznej dla młodzieży licealnej odbył się w roku szkolnym 2002/2003 z inicjatywy Witolda Koniecznego oraz Romana Kruszewskiego, którzy aktywnie uczestniczyli również w przygotowaniach jego następnych edycji. Konkurs został zorganizowany przez wydawnictwa: Historia i Życie oraz Wiedza i Praktyka pod patronatem Polskiego Towarzystwa Historycznego. W skład Komitetu Honorowego weszły znane osobistości z życia naukowego i publicznego, jak: prof. Henryk Samsonowicz, ks. dr Wiesław Niewęglowski, dr Stanisław Krajewski, prof. Wojciech Wrzesiński, prof. Andrzej Stelmachowski, prof. Leon Kieres, red. Jan Nowak-Jeziorański i min. Dariusz Szymczycha.

Powołując do życia konkurs wiedzy historycznej, organizatorzy wytyczyli kilka celów: przede wszystkim chodziło o uświadomienie młodzieży, że doświadczenia historyczne społeczeństw – mimo upływu czasu – nie tracą na aktualności oraz o wskazanie młodym ludziom, jaką rolę może odgrywać w ich życiu wiedza historyczna. Kolejnym celem było kształtowanie świadomości narodowej młodzieży na podstawie tradycji i wiedzy, a nie urazów i resentymentów, a także umacnianie postaw obywatelskich i proeuropejskich, postaw tolerancji i otwartości na inne doświadczenia i inne kultury; i wreszcie zainteresowanie młodzieży problematyką historyczną i zachęcenie jej do podejmowania samodzielnych poszukiwań badawczych.

Temat I konkursu historycznego związany był ściśle z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej i brzmiał: „Moja mała ojczyzna we wspólnej Europie”. Organizatorzy konkursu chcieli w ten sposób skierować uwagę młodych ludzi na sytuację społeczeństwa polskiego tuż przed przystąpieniem naszego kraju do struktur europejskich. Chodziło o pokazanie lęków i obaw z tym związanych, a także oczekiwań. Zamiarem organizatorów było spowodowanie uczniów szkół licealnych do refleksji i podjęcia próby zwerbalizowania własnych sądów na ten temat. Chciano, aby młodzi ludzie uświadomili sobie, skąd pochodzi ich świat wartości społecznych i spróbowali go samodzielnie zweryfikować.

W ramach tematu ogólnego młodzież miała do wyboru siedem tematów szczegółowych. Były to: 1) *Co to jest „moja mała ojczyzna”?*; 2) *Moje korzenie*; 3) *Migracje (przemieszczenia) ludności*; 4) *Skutki przesiedleń przymusowych (wypędzeń)*; 5) *Wielość kultur w Twoim otoczeniu*; 6) *Wartość podróży*; 7) *Moja miejscowość w Unii Europejskiej*. Pomocą metodyczną do bliższego nakreślenia konstrukcji zakresu tematycznego danej problematyki był zestaw pytań szczegółowych, które organizatorzy sformułowali w odniesieniu do każdego

z tematów. Praktykę tą stosowano później każdorazowo w dalszych edycjach konkursu.

W opinii jurorów wyniki konkursu były wysoce zadowalające. Sukcesem była już chociażby liczba prac nadesłanych praktycznie z całej Polski, głównie z miast średniej wielkości, małych miasteczek i wsi, w mniejszym stopniu z dużych ośrodków miejskich, a najmniej z Warszawy. W sumie napłynęło aż 1265 prac. W ocenie jurorów konkurs został potraktowany bardzo poważnie, a większość opracowań (niezależnie od poziomu) stanowiła próbę starannego i dogłębnego zapoznania się z tematem i jego umiejętnego zaprezentowania. O tym, że konkurs osiągnął swój cel mogą świadczyć wypowiedzi jego uczestników, dowodzące, że dla wielu z nich był on okazją do zainteresowania się historią własnej miejscowości i okolicy, a także historią własnej rodziny. Niemal było też opracowań, z których wynikało, iż ich autorzy już wcześniej znali dobrze losy i doświadczenia swej rodziny, zwłaszcza te z okresu II wojny światowej. Największą popularnością cieszyły się tematy: *Moje korzenie* oraz *Co to jest 'moja mała ojczyzna'*. W dalszej kolejności wybierano temat: *Moja miejscowość w UE*. Rzadziej sięgano po tematy związane z przesiedleniami i ich skutkami oraz z wielością kultur w swoim otoczeniu. Objętość opracowań wahała się w granicach 8-12 stron, choć zdarzały się też prace o innej objętości (np. najmniejsza – 2 strony, a najobszerniejsza – 42). Wiele prac posiadało bogate ilustracje (zdjęcia, dokumenty, rysunki). Większość opracowań była autorstwa dziewcząt. Do trzeciego etapu zakwalifikowano 150 prac. W sumie nagrodzonych zostało 13 prac, a 26 uzyskało wyróżnienia. I nagrodę otrzymało równorzędnie 5 prac; nagrodę II – 2 prace, nagrodę III – 4 osoby i nagrodę IV – 2 osoby. Ponadto przyznano dyplomy dla nauczycieli za opiekę merytoryczną nad pracą uczniowską; otrzymało je pięcioro nauczycieli ze szkół w Łańcucie, Olsztynie, Zabrzu, Górowie Iławieckim oraz Grudziądzu.

II konkurs historyczny z cyklu „Historia i życie” przeprowadzono w roku 2003/2004 na temat: „Czy potrafimy rządzić się sami? Społeczność lokalna dawniej i dziś”. Oczekując odpowiedzi na tak postawione pytanie organizatorzy chcieli wzbudzić większe zainteresowanie młodzieży własną „małą ojczyzną” i skierować jej uwagę na wartości związane z kulturą i tradycją społeczności lokalnych, z tradycją własnego miejsca, własnych korzeni. Do wyboru było sześć tematów: 1) *Ogół mieszkańców (...) stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową*, 2) *Dobrzy obywatele z moich stron*, 3) *Moje miasto, moja wieś w czasach historycznych przełomów*, 4) *Dobre i złe tradycje naszej społeczności*, 5) *Stereotypy lokalne*, 6) *Dzień świąteczny w mojej okolicy*. Jak widać były one związane z aktywnością wspólnoty samorządowej w różnych sferach życia, z działalnością organów samorządowych, z pamięcią o zasłużonych dla danego obszaru (w różnych dziedzinach) osobach, ze stosunkiem do własnego miasta (wsi) i wydarzeń historycznych w czasach przełomów, zwłaszcza do zachowań miejscowej ludności w tych okresach, z tradycjami lokalnej społeczności i miejscowymi stereotypami, a także ze zwyczajami i kultywaniem świąt (kościelnych, państwowych, lokalnych) w danym regionie.

III konkurs historyczny w roku szkolnym 2004/2005 poświęcony był kwestii: „Buntownicy czy konformiści? Doświadczenia pokoleń”. Kluczowym spoiwem była w tym wypadku wspólnota pokoleniowa. Celem tak zarysowanego zagadnienia było uświadomienie młodym ludziom, że uczestniczą w swoistym łańcuchu pokoleń, budując historię swej małej ojczyzny, kraju, Europy i świata. Chodziło o to, by młodzież postrzegała swoją generację zarówno jako ogniwo łączące ją z przeszłością, jak też jako grupę pokoleniową, którą może połączyć

„wspólna sprawa”. W tym wypadku można było wybrać jeden z następujących tematów: 1) *Pokolenia w rodzinie*, 2) *Odrębność pokoleń*, 3) *Przeżycia pokoleniowe*, 4) *Grupa pokoleniowa*, 5) *Bunt pokoleniowy* oraz 6) *Pokolenia: perspektywy i nadzieje*. Pytania konkursowe zmierzały do zastanowienia się nad tym: jak tworzy się wspólnota pokoleniowa? Co to jest przeżycie pokoleniowe? Czy nieunikniony jest spór pokoleń? Jak współlistnieją pokolenia (grupy pokoleniowe)? Czy wreszcie: jak głęboko sięga pamięć pokolenia?

Organizatorami ostatniego konkursu historycznego dla młodzieży szkół licealnych w roku szkolnym 2008/2009 byli: Fundacja „Wiedza i Praktyka” z siedzibą w Warszawie oraz Instytut Zachodni w Poznaniu. Należy dodać, iż Instytut po raz pierwszy uczestniczył w tym przedsięwzięciu, po raz pierwszy też w jury zasiadał pracownik Instytutu. Partnerami konkursu byli: Wydawnictwo „Wiedza i Praktyka” oraz *VNR Verlag für die Deutsche Wirtschaft AG* z siedzibą w Bonn. W skład Komitetu Organizacyjnego IV konkursu weszli: Roman Kruszewski (szef wydawnictwa *Historia i Życie*), Witold Olejnik (prezes Fundacji „Wiedza i Praktyka”), Maria Prosińska-Jacki, Bianka Siwińska, Ewa Szperlich, Marcin Tujdowski (Instytut Zachodni) oraz red. Wanda Tycner. Funkcję sekretarza generalnego konkursu pełni od samego początku Ewa Szperlich. Patronat honorowy IV konkursu historycznego objął prof. Władysław Bartoszewski, pełnomocnik prezesa Rady Ministrów ds. dialogu międzynarodowego. W poprzednich edycjach funkcję tę pełnił ówczesny minister kultury, Waldemar Dąbrowski. Patronat medialny IV konkursu sprawował miesięcznik „Perspektywy”.

Podobnie jak w poprzednich edycjach, tak i tym razem w styczniu 2009 r. do dyrekcji liceów i nauczycieli historii w całej Polsce został rozesłany list organizatorów zapraszający młodzież do wzięcia udziału w konkursie. Czytamy w nim: „Pragniemy, aby uczestnicy konkursu spróbowali zdać sobie sprawę, dlaczego dawne wydarzenia powodują urazy i resentymy, jak można wpłynąć na świadomość żyjących obecnie pokoleń i jaka jest w tym zakresie rola młodzieży. Pragniemy, aby ze zrozumienia przeszłości wynieśli chęć dyskusji, otwartość na różne opinie i postawę nacechowaną tolerancją”. Do listu załączono regulamin, w którym określono dokładnie cele i zasady konkursu, formę pracy oraz propozycje tematów szczegółowych (do wyboru). Przedstawiono też jury konkursowe, system oceniania prac, podstawowe kryteria oceny, a także nagrody. Ostateczny termin nadsyłania prac upływał z dniem 15 kwietnia 2009 r. Prace konkursowe w roku szkolnym 2008/2009 oceniało jury w składzie: prof. dr hab. Wojciech Łukowski (Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie), dr hab. Zbigniew Mazur (Instytut Zachodni), dr Krystyna Szelaągowska (Uniwersytet w Białymstoku) i red. Wanda Tycner.

Jako temat zasadniczy IV konkursu historycznego z cyklu „Wiedza i Życie” w roku szkolnym 2008/2009 zaproponowano: „Polacy i Niemcy – wczoraj, dziś i jutro”. Był on związany z obchodami ważnych rocznic w stosunkach polsko-niemieckich przypadających na rok 2009. Organizatorzy chcieli wyczulić młodych ludzi na bardzo istotny problem dotyczący wzajemnych relacji między Polakami i Niemcami tak w przeszłości, jak i obecnie. Chciano sprowokować młodzież do zastanowienia się nad tym, jak dalece doświadczenia z przeszłości rzutują na kontakty między narodami współcześnie, w jaki sposób można wpłynąć na świadomość obecnych pokoleń i jaka jest w tym rola młodzieży. Zrozumienie przeszłości miało stać się zachętą do dalszych dyskusji, do uczenia się postaw tolerancji i otwartości na różne opinie i doświadczenia.

Do wyboru były w tym wypadku cztery zagadnienia szczegółowe: 1) *Polska pod okupacją niemiecką 1939 – 1945*; 2) *Obraz Niemców w oczach Twojej rodziny i otoczenia*; 3) *Pożegnanie z przeszłością? Kamienie milowe w historii stosunków polsko-niemieckich*; 4) *Ślady pamięci w Polsce: miejsca ważne dla Niemców*. Do każdego z proponowanych tematów sformułowano tradycyjnie już pewien kanon pytań dodatkowych, które miały dopomóc w koncepcji pracy. Zaznaczono jednak, iż praca nie może się ograniczać wyłącznie do odpowiedzi na postawione pytania.

Zainteresowanie konkursem było bardzo duże: w sumie nadesłano ponad 900 prac; ogółem w konkursie wzięło udział 1270 licealistów (niektóre opracowania były autorstwa 2-3 uczniów). Większość uczestników wybrała pierwszy lub drugi temat konkursowy. W opinii jurorów charakter refleksji zawartych w pracach świadczy o tym, iż znaczna część uczniów bardzo serio podeszła do postawionego zadania i emocjonalnie zaangażowała się w badania niezbędne do opracowania wybranego zagadnienia. Poziom prac w ocenie jurorów był wyrównany. Wielu uczestników konkursu przyznało, że przygotowanie pracy odśloniło przed nimi „drugie oblicze historii”. Dla nich nie były to już tylko suche fakty, daty, dokumenty, relacje z wydarzeń, ale dramatyczne losy ludzkie i osobiste tragedie przemawiające do wyobraźni młodego człowieka.

Uroczyste ogłoszenie wyników i wręczenie nagród laureatom IV Konkursu nastąpiło 15 września 2009 r. W gali finałowej udział wzięli – oprócz laureatów konkursu – również ich rodzice i wyróżnieni nauczyciele historii, a także jurorzy, przedstawiciele Honorowego i Naukowego Patrona konkursu, Komitetu Honorowego, jak również sponsorzy i fundatorzy nagród oraz dziennikarze i sympatycy przedsięwzięcia. Z ramienia Instytutu Zachodniego jako współorganizatora konkursu uczestniczyła dr Maria Wagińska-Marzec. Zebranych gości powitał w imieniu organizatorów prezes Fundacji „Wiedza i Praktyka” Witold Olejnik. Przedstawiając pokrótce ideę konkursu, jego cele i warunki uczestnictwa wyraził słowa uznania za tak duże zainteresowanie konkursem. Omówił też krótko poprzednie edycje konkursu oraz instytucje sponsorujące. W. Olejnik nadmienił, iż zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, wszystkie nadesłane na konkurs prace zostaną przekazane do Archiwum Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Instytut stanie się więc depozytariuszem prac konkursowych. Mogą one posłużyć jako cenny materiał badawczy.

W trakcie gali został odczytany list gratulacyjny skierowany do laureatów przez Władysława Bartoszewskiego, honorowego patrona konkursu. W liście tym zwrócił on m.in. uwagę, iż oceniając wartość tego rodzaju projektów należy wziąć pod uwagę fakt, iż coraz bardziej dotkliwy staje się problem nieuchronnego odchodzenia naocznych świadków i uczestników istotnych wydarzeń najnowszej historii. Tymczasem Europa stoi obecnie przed zobowiązaniem zachowania pamięci o losach i doświadczeniach odchodzących pokoleń. „Stać się to może – według Bartoszewskiego – wyłącznie poprzez uczynienie ludzi młodych z różnych krajów spadkobiercami historii i zarazem pokojowymi ambasadorami jej różnych wersji, uczestnikami dialogu umożliwiającego wymianę punktów widzenia i w efekcie otwierającego drogę do wzajemnego poznawania”.

W części zasadniczej uroczystości głos zabrała przewodnicząca jury, Krystyna Szlągowska, która omówiła szczegółowo założenia i wyniki konkursu oraz podzieliła się z zebranymi swymi refleksjami na temat nadesłanych prac. Jak zaznaczyła, jury oceniając prace kierowało się surowymi kryteriami. Liczyła się przede wszystkim: samodzielność

pracy i oryginalność opracowania, a zwłaszcza własny pomysł ujęcia tematu, przemyślany plan pracy i jego konsekwentna realizacja, wykorzystanie literatury przedmiotu i umiejętność sporządzenia bibliografii, dotarcie do lokalnych źródeł historycznych bądź ich samodzielne wytworzenie (relacje, ankiety *etc.*) oraz zdolność do wyciągania wniosków.

Jury wyłoniło 12 laureatów konkursu. Laureatami I nagrody zostali: Katarzyna Wójcik z Lubaczowa (uczennica profesora Janusza Grechuty z LO w Lubaczowie) oraz Karol Stolarzski z Lipna (uczeń profesor Anny Rudzkiej z Zespołu Szkół Technicznych w Lipnie). Oboje wybrali temat: *Ślady pamięci w Polsce: miejsca ważne dla Niemców*. II nagrodę otrzymali: Patrycja Góra ze Zdieszowic i Simona Kociok z Chróścic (uczennice profesora Macieja Skoczylasa z III LO w Opolu), obie napisały pracę na temat: *Obraz Niemców w oczach Twojej rodziny i otoczenia*; laureatką II nagrody została też Joanna Rudzka z Lipna (uczennica LO w Lipnie, współpracująca z profesorem Anną Rudzką) za pracę pt. *Polska pod okupacją niemiecką 1939-1945*. Laureatami III nagrody zostało troje uczniów: Joanna Kisielnińska z Opatówka (uczennica profesor Anny Kopeć z II LO w Kaliszu) i Michał Senejko z Kluczy (uczeń profesor Grażyny Gzyl z III LO w Olkuszu), którzy wybrali temat: *Polska pod okupacją niemiecką 1939-1945* oraz Joanna Oborska z Komprachcic (uczennica profesora Macieja Skoczylasa z III LO w Opolu) za pracę pt. *Obraz Niemców w oczach Twojej rodziny i otoczenia*.

Ponadto jury przyznało pięć wyróżnień. Otrzymali je: Angelika Godlewska i Bartłomiej Glinicki z Pułtusza (uczniowie profesor Anny Krawczyńskiej z LO w Pułtusku) za pracę pt. *Polska pod okupacją niemiecką 1939-1945*, Sławomira Grzęda z Poznania (uczennica profesor Ewy Pelc z V LO w Poznaniu) za pracę pt.: *Wielkopolska pod okupacją niemiecką 1939-1945*, Artur Kowalczyk z Wrocławia (uczeń profesor Karoliny Stojak-Sawickiej z V LO we Wrocławiu) za pracę pt. *Pożegnanie z przeszłością? Kamienie milowe w historii stosunków polsko-niemieckich*, Agata Łysakowska ze Szczecina (uczennica profesor Edyty Ostapowicz z II LO w Szczecinie) za pracę na temat: *Ślady pamięci w Polsce – miejsca ważne dla Niemców* oraz Anna Wojnerowicz z Cekcyna (uczennica profesora Stefana Nowodworskiego w Tucholi) za pracę pt. *Polska pod okupacją niemiecką 1939-1945*.

Wyróżnienia przyznano ponadto pięciorgu nauczycielom, którzy byli merytorycznymi opiekunami nagrodzonych uczniów; otrzymali je: Grażyna Gzyl z III LO w Olkuszu, Ewa Pelc z V LO w Poznaniu, Anna Rudzka z Zespołu Szkół Technicznych w Lipnie, Janusz Grechuta z LO w Lubaczowie oraz Maciej Skoczylas z III LO w Opolu. Uroczystą galę finałową uświetnił krótki koncert w wykonaniu uczniów Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia im. Józefa Elsnera w Warszawie. Wzorem lat ubiegłych na zakończenie konkursu laureaci wraz ze swymi nauczycielami, jurorami i organizatorami stanęli do pamiątkowego zdjęcia.

Za niewątpliwy sukces konkursu można uznać fakt, iż cieszył się on bardzo żywym zainteresowaniem, o czym świadczy duża liczba nadesłanych prac. Ogromnie ważne było też to, iż niejednokrotnie skłonił on młodzież do podjęcia rozmów z rodzicami, dziadkami a nawet pradziadkami i zapoznania się z losami rodziny w okresie wojny i okupacji; był okazją do wysłuchania ich relacji i ożywienia wspomnień dotyczących dramatycznych wydarzeń z lat 1939-1945 oraz okresu powojennego. Był też okazją do rozmów i dyskusji na ten temat w środowisku szkolnym, w gronie młodzieży.

Maria Wagińska-Marzec